

Inauguració de la nova exposició permanent del gòtic
14 de maig de 2021

El Pla d'Impuls del Museu de Lleida

El passat 25 de març el Consorci del Museu de Lleida, format per la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Lleida, l'Ajuntament de Lleida, el Consell Comarcal del Segrià i el Bisbat de Lleida, va presentar el Pla d'Impuls del Museu 2021.

Respon al compromís en la defensa i protecció del patrimoni cultural i s'emmarca en un Pla Estratègic 2021-2025, que està previst que es presenti al llarg d'aquest any, amb la voluntat que **el museu esdevingui una entitat de referència per a la presentació de la història i la cultura de Lleida i de les terres de Ponent.**

El Pla també completa les accions preses des del 2016 amb el programa '**Compromís per l'Art i el Patrimoni de Lleida**', que va reforçar la política d'adquisicions amb diverses compres com la col·lecció de ceràmica lleidatana del segle XVII i un primer dipòsit del MNAC de peces procedents de la Diòcesi de Lleida, es va incrementar el pressupost ordinari fins el 50% i es va declarar **Museu d'Interès Nacional** per la significació especial que té per al patrimoni cultural de Ponent i Catalunya, i la importància i valor de les seves col·leccions i interès del projecte museístic.

La nova exposició permanent del gòtic

Avui es dona compliment a una part important d'aquest Pla amb la **inauguració de la remodelació de les sales del gòtic que inclou més de 200m² de superfície. Unes obres finançades pel Departament de Cultura i el Museu de Lleida amb una inversió de gairebé 200.000€ i que comprenen l'àrea que va de la segona meitat del segle XIV fins a la de finals del segle XV, un període històric i artístic molt important dins del discurs del museu.** La reforma presenta un renovat discurs museogràfic històric i artístic, més accessible a la diversitat de públic del museu i, sobretot, una nova exposició de les peces d'art que incorpora obres de primer nivell procedents, sobretot, del Museu Nacional d'Art de Catalunya i del Museu del Disseny de Barcelona, però també dels dipòsits de la Generalitat de Catalunya, de l'Arxiu Arqueològic de la Paeria i de Tatxo Benet, així com alguna obra dels propis fons del Museu de Lleida.

Els **objectius** de la reforma han estat:

- Una evolució en el discurs museogràfic des d'un punt de vista eminentment artístic cap a una narració més històrica, sense deixar de banda la vessant artística.
- Una aposta per l'accessibilitat, reformant aspectes museogràfics com la il·luminació i el cos de lletra de textos i cartel·les, així com aspectes del recorregut. En definitiva, fer més accessible l'exposició a la diversitat de públic del museu.

- Una resposta a la retirada forçosa d'una sèrie d'objectes fonamentals per al discurs del museu, primer amb els que es van endur al Monestir de Sixena, i després amb els del litigi que ha afectat als béns de les parròquies aragoneses segregades del Bisbat de Lleida, que actualment han estat traslladats al Museo Diocesano de Barbastro-Monzón. Les obres de remodelació haurien d'haver-se realitzat l'any 2020, però la pandèmia de la Covid-19 va fer retardar el seu inici fins al 2021. Mentrestant, el litigi de les obres de la Franja ha anat avançant i la remodelació del gòtic no es podia fer sense tenir en compte aquesta qüestió.

Els principals **canvis** que ha generat la remodelació:

- Una reducció dels objectes exposats, que passaran de 54 a una quarantena.
- Una lectura més reposada de l'exposició i del discurs, al qual s'incorporen els conceptes d'història, societat i territori.
- El moviment i reubicació de pràcticament tots els objectes de l'àrea afectada per la remodelació.
- La incorporació d'obres de primer nivell procedents, sobretot, del Museu Nacional d'Art de Catalunya i del Museu del Disseny de Barcelona, però també dels dipòsits de la Generalitat de Catalunya, de l'Arxiu Arqueològic de la Paeria i de Tatxo Benet, així com alguna obra dels propis fons del Museu de Lleida.

El discurs de les sales del gòtic

La reforma de l'espai del gòtic ha comportat, també, una revisió del discurs museològic. Les sales del gòtic s'han dividit en quatre àmbits, més un altre d'introductor, "La Lleida baixmedieval", que contextualitza la situació de la ciutat de Lleida en aquest període cronològic.

L'àmbit 1, "Caminant cap a la fi del món medieval", parla de les transformacions socials, polítiques i econòmiques i ens mostra un eix cronològic amb algunes dates i esdeveniments claus. En aquest àmbit es destaca també el treball de la pedra a les terres de Lleida i la importància del mecenatge per part de les elits.

En l'àmbit 2, "Febre constructiva a la Lleida baixmedieval", es destaca Sant Joan com a punt neuràlgic de Lleida i es parla de quatre pintors destacats que treballen en l'ampli territori fronterer entre Catalunya i Aragó, que ara es coneix com a Franja. L'àmbit 3 aprofundeix en aquest territori de la Franja durant el segle XV, definint-lo com a terra de trobada. I en un últim àmbit es parla d'uns anys de malestar polític i social.

ÀMBIT 0: La Lleida baixmedieval

La capital del Segre esdevé una de les ciutats més importants de Catalunya als segles XIV i XV. El Privilegi de la Paeria de 1264 li havia permès l'organització d'un govern municipal i des de 1298 havia començat a emetre una moneda pròpia per a les operacions quotidianes, la pugesa.

Principal centre urbà en el camí ral entre Barcelona i Saragossa, amb una població propera als 3.000 habitants, Lleida dominava un ric espai agrícola i es va consolidar com a centre productiu, amb més de cent oficis molt diversos. La producció dels draps de lli i de pell va ser reputada arreu i, gràcies a les rutes comercials marítimes, es van distribuir per la Mediterrània.

A aquesta puixança hi va contribuir la institució, l'any 1300, de l'Estudi General, el centre universitari de major rellevància de la Corona d'Aragó durant gairebé dos segles. Les importants comunitats musulmana i jueva instal·lades a la ciutat, l'afluència d'estudiants d'arreu i els pelegrins que la travessaven en direcció a Compostel·la van conferir-li un caràcter multicultural i socialment complex.

ÀMBIT 1: Caminant cap a la fi del món medieval

Entre 1300 i 1500, Lleida, com Catalunya i la resta d'Europa, va viure importants transformacions socials, polítiques i econòmiques.

Va ser un període sacsejat per la crisi demogràfica provocada per la pesta negra i els seus rebrots posteriors; per episodis armats, com la guerra amb Castella, la dels dos Peres o la Guerra Civil catalana, i per conflictes espirituals, com el cisma papal d'Occident (1378-1417).

Es va reforçar el paper de les ciutats com a centres econòmics, així com el poder dels municipis i la seua projecció sobre tot el territori. La monarquia es va enfortir i es van posar les bases de l'estat tal com se l'entendria en els segles posteriors. Els reis van continuar impulsant una expansió territorial per la Mediterrània, amb la col·laboració principalment de la noblesa, però també amb el suport financer de les ciutats. Alhora, es va incrementar la pressió sobre jueus i musulmans, en un intent d'uniformar la societat sota el cristianisme.

Subàmbit 1.1. El treball de la pedra a les terres de Lleida

Factors d'ordre social, polític, cultural, econòmic i, fins i tot, geogràfic van fer de la Catalunya baixmedieval una realitat molt rica i variada. En el camp de les expressions artístiques i plàstiques, Lleida i Tarragona configuren una singularitat dins l'art gòtic català per la conservació d'un gran nombre d'obres de pedra, una matèria primera ben abundant als seus respectius territoris.

En el cas lleidatà, hi destaquen escultors de relleu, com Bartomeu de Robió, dedicat a la realització del retaule major de la Catedral entre 1360 i 1362. Seguidors de Robió n'estendran l'estil més enllà de la ciutat, d'Àger fins a terres aragoneses, passat el Cinca.

Subàmbit 1.2. Imatge i poder, la importància del patrocini

A la baixa edat mitjana va tenir lloc un creixement de la rivalitat entre forces socials i polítiques diverses, que no van dubtar a explotar el valor de les imatges com a forma de justificació de la seua raó de ser. Fou el moment d'esplendor del patrocini privat en el finançament d'edificis, retaules i tota mena d'objectes per perpetuar el record de persones, de llinatges i d'institucions.

ÀMBIT 2: Febre constructiva a la Lleida baixmedieval

La ciutat va viure una intensa activitat edilícia i urbanística durant els segles XIV i XV, en reforçar-se com a centre polític i econòmic. Van ser els anys de la construcció de la Catedral, de les reformes al Castell del Rei i a les muralles. Altres intervencions rellevants van ser la compra del palau dels Sanaüja el 1383 per establir-hi la seu de la Paeria, l'ampliació de la plaça davant l'església de Sant Joan o la col·locació de la primera pedra de l'Hospital de Santa Maria el 1454.

El potencial de Lleida va ser un imant per a gent procedent de la ruralia, la qual cosa en reforçà el paper com a centre productiu i de consum. A la ciutat i al seu territori hi van aparèixer nous tallers d'oficis diversos, tots considerats oficis manuals, també els que avui qualifiquem d'artístics. L'aprenentatge i l'organització del treball estaven molt estructurats. La formació es feia sota la supervisió d'un mestre, i només després d'aprovar un examen es podia establir un taller propi. Molts oficis es van associar i van crear gremis o confraries.

Subàmbit 2.1. Sant Joan, punt neuràlgic de Lleida

El prestigi i la importància de l'església de Sant Joan de Lleida expliquen les dimensions i la qualitat del retaule que s'encomana a Pere Garcia de Benavarrí cap a 1473. L'obra presidia l'altar major i estava formada per més de deu compartiments, amb un cicle dedicat a la vida de Sant Joan Baptista en el qual també trobem representats objectes d'ús quotidià, com el braser.

L'edifici, d'una sola nau, havia funcionat com a seu de les reunions de la Paeria entre 1340 i 1383, i el 1442 la plaça on es trobava ubicat havia estat ampliada com a conseqüència de la seua funció com a nucli de l'activitat econòmica i de representació pública de la ciutat.

Subàmbit 2.2. Quatre pintors treballant en un ampli territori

En el món medieval certes activitats professionals van propiciar una important mobilitat per tot el territori de la Corona. El cas dels pintors de retauls és paradigmàtic. Són artesans itinerants que es mouen per donar resposta a les comandes d'un mercat bàsicament configurat per esglésies parroquials, sovint disperses geogràficament. Un bon exemple en són pintors com Pere Garcia de Benavarri, els seus col·laboradors Pere Espallargues i anònim Mestre de Vielha, així com el lleidatà Jaume Ferrer, que treballen en un ampli territori que inclou Catalunya i l'Aragó.

ÀMBIT 3: Una terra de trobada al segle xv

Tot i que la demarcació dels límits entre Catalunya i l'Aragó va ser una qüestió de disputa durant part dels segles medievals, la Franja sempre va ser lloc de trobada entre ambdós territoris, en compartir una mateixa base cultural i una mateixa llengua.

Per bé que als segles xiv i xv, Aragó i Catalunya celebraven les seues corts particulars i per separat, les que es van celebrar a Montsó o a Fraga van ser considerades Corts Generals per al conjunt de la Corona d'Aragó, la qual cosa reforçà la posició de la zona com a punt de contacte entre catalans, aragonesos i valencians.

Un factor clau d'integració sociocultural a la regió va ser la pertinença de bona part d'aquest territori a una mateixa jurisdicció eclesiàstica, la del bisbat de Lleida. En el camp artístic, n'és bona prova l'existència de pintors de diferents procedències geogràfiques que s'hi van trobar per treballar en les diferents parròquies de la diòcesi.

ÀMBIT 4. Anys de malestar polític i social

La crisi demogràfica, les despeses militars, l'enfortiment de la monarquia o els desequilibris econòmics van ser factors generadors d'un creixent malestar entre diferents sectors de la societat.

El descontentament es va manifestar de maneres diverses: els enfrontaments entre bàndols nobiliaris, les reivindicacions de sectors de la pagesia per posar fi als mals usos senyorials, les tensions entre sectors menestrals i comercials amb certes oligarquies urbanes o els brots d'antisemitisme que abocarien a l'expulsió final dels jueus el 1492.

Tot plegat va fer que al Principat de Catalunya esclatés una guerra civil que va durar de 1462 a 1472 i que va enfrontar la monarquia i els seus partidaris, per una banda, amb bona part de la noblesa i les institucions encapçalades per la Diputació del General (Generalitat), per l'altra. Lleida no en va quedar al marge, i va patir el setge de les tropes reials el 1464. La forta crisi que seguí el conflicte no seria superada fins al segle xvi, i només parcialment.

Objectes de les sales del gòtic

Un dels canvis més evidents que es veurà a les sales reformades del gòtic és la reducció dels objectes que s'hi exposen, que han passat d'una cinquantena a una trentena. A banda que un nombre important d'obres s'han vist afectades pels litigis tant de Sixena com de la Franja, altres obres s'han reubicat per adaptar-se al nou discurs, i s'han incorporat a l'exposició obres procedents d'altres museus i dipòsits institucionals i de mecenes privats.

Dipòsits del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)

El Museu Nacional d'Art de Catalunya aporta 4 magnífiques obres a la nova exposició del gòtic, dos de les quals es trobaven exposades a la seva exposició permanent

- Dormició de la Mare de Déu

Pere Garcia de Benavarri

Cap a 1450-1455

Tremp, relleus d'estuc i daurat amb pa d'or sobre fusta

Peralta de la Sal

277,2 x 168,5 x 19 cm

Adquisició de la col·lecció Muntadas, 1956

Taula atribuïda a Pere Garcia de Benavarri, un dels principals pintors de la segona meitat del segle XV, actiu tant a Catalunya com a Aragó. Aquesta taula i la següent, el Calvari, van ser identificades l'any 2013 (Ruiz-Velasco) com a parts integrants de l'antic retaule major de l'església de Peralta de la Sal. Segons aquests autors, superposades n'haurien conformat el carrer central.

- Calvari

Jaume Ferrer

Cap a 1450-1455

Tremp sobre fusta

Peralta de la Sal

162,5 x 147,5 cm x 8cm

Adquisició de la col·lecció Muntadas, 1956

S'atribueix a Jaume Ferrer, el principal pintor lleidatà de la segona etapa del gòtic internacional. Aquesta taula i l'anterior, la Dormició de la Verge, van ser identificades l'any 2013 (Ruiz-Velasco) com a parts integrants de l'antic retaule major de l'església de Peralta de la Sal. Segons aquests autors, superposades n'haurien conformat el carrer central.

Aquest retaule de grans dimensions, inèdit fins a la data, és conegut gràcies a un croquis fet per Josep Pijoan (1908). A partir d'aquesta font s'han identificat hipotèticament altres taules del conjunt (Ruiz-Velasco, 2013). El retaule destacaria no només per la seva rellevància artística sinó també per conjugar la intervenció dels dos pintors més representatius del gòtic a les terres de Lleida: Jaume Ferrer i Pere Garcia de Benavarri.

- Sant bisbe

Cap al segon quart del segle XV

Escultura en fusta policromada

164,5 x 48 x 27 cm

Adquisició de la col·lecció Plandiura, 1932

Escultura en fusta d'un sant bisbe, de qualitat notable, però poc estudiada. En la documentació del museu està datada cap al segon quart del segle XV, segurament per raons d'estil. Mossèn Josep Gudiol, en un article sobre la col·lecció Plandiura (1928), diu que procedeix de Bellpuig. Posteriorment també s'afirmà que podria ser una obra castellana. Segons s'ha dit (Yeguas, 2013), en el cas que realment procedís de Bellpuig, podria ser una imatge de Sant Nicolau de Bari, que és un dels patrons de la vila.

- Sant Joan Baptista; Sant Fabià i Sant Sebastià 1494

Miguel Ximénez

Oli i daurat amb pa d'or sobre fusta

Monestir de Santa Maria de Sixena

165, 2 x 223 x 7,3 cm

Adquisició, 1918

Les tres taules es consideren procedents del retaule de Sant Joan Baptista encarregat a Miguel Ximénez per la confraria de Sant Joan del monestir de Sixena, l'any 1494. En origen aquest conjunt ornà la capella del sant, situada en un dels absis laterals de l'església monàstica. D'origen castellà (nascut a Pareja, Guadalajara), Ximénez s'establí a Saragossa. Inlluït per Bermejo, és un dels principals pintors del gòtic aragonès de la segona meitat del segle XV. Col·laborà professionalment amb Martin Bernat i el 1484 fou nombrat pintor de Ferran el Catòlic.

Dipòsit de la Generalitat de Catalunya

- Sant Antoni
Mestre d'Albesa (atribuït)
Segona meitat del segle XIV
Pedra policromada
123,5 x 35,5 x 24 cm

Escultura gòtica de pedra policromada que representa Sant Antoni Abat, adquirida a un antiquari anglès per la Generalitat de Catalunya, i dipositada al museu. Està atribuïda al Mestre d'Albesa, escultor seguidor de Bartomeu de Robió, un dels màxims exponents de l'escultura catalana durant els segles del gòtic. Estilísticament, l'obra s'emmarca en la denominada Escola de Lleida d'escultura del segle XIV.

Dipòsits del Museu del Disseny de Barcelona

El Museu del Disseny de Barcelona aporta 13 objectes ceràmics que palesen la convivència que hi havia a Lleida entre tallers locals amb tallers d'altres contrades. Destaquen les produccions valencianes dels tallers mudèjars de Manises i de Paterna, amb un ampli ventall de tipologies, des de plats fins a rajoles, que combinen elements de la tradició islàmica i de la cristiana.

Conjunt d'objectes de vaixel·la de pisa amb decoració blava i de reflex metàl·lic

- Plat
Manises, tercer quart del segle XV

- Plat
Paterna, 1410-1440

- Plat
Manises, 1420-1440

- Escudella
Manises, 1420-1440

- Escudella
Manises, tercer quart del segle XV

- Pot de farmàcia
Paterna, primer quart del segle XV

- Pot de farmàcia
Manises, tercer quart del segle XV

- Gerra
Manises, finals del segle XIV-inicis del segle XV

Grup de rajoles i alfardó de pisa amb decoració blava.

Manises, segle XV

Dipòsit de l'Ajuntament de Lleida

- Fragment de plata
1370-1400
Paterna (València)

La conquesta de València va propiciar l'arribada de la ceràmica de Paterna i Manises a tots els territoris continentals i marítims de la Corona d'Aragó. Es tractava d'un producte luxós, produït en tallers d'origen musulmà, en què se solien representar escenes cortesanes o trobadoresques. En aquest fragment apareix una figura reial flanquejada per dos monjos.

Dipòsit de Tatxo Benet

- Retaule de Sant Bartomeu
Pere Espallargues
Darrer quart del segle XV
Trempl sobre fusta
252 x 184 x 14 cm
Església parroquial de Capella

Retaule gòtic que presenta l'estructura típica del moment (finals del segle XV), amb tres carrers, predel·la i guardapols. L'obra va ser subhastada l'any 2017 i va ser adquirida per uns antiquaris, que posteriorment la van vendre al seu actual propietari, qui la va dipositar al museu l'any 2019. En aquell moment, va estar exposada un temps a l'Espai 0 i després es va traslladar a les reserves del museu fins ara, que s'ha incorporat a les noves sales del gòtic.